

lietuvių, latvių, sen. prūsų kalbas aprašantys bei nagrinėjantys svarbiausieji darbai. Be šių apžvalgų, knygos gale randame ir išsamią (184 pozicijų) bendrą literatūros rodyklę: Lietuvoje, Latvijoje ir kitose šalyse išleistus atskirų autorų ar kolektyvinius darbus, tēstinius ar periodinius leidinius, skirtus tiek bendriems baltų kalbotyros klausimams, tiek ir vienai kuriai – lietuvių, latvių, sen. prūsų – kalbai. Tiesa, viena kita korektūros smulkmena tikslinta ir literatūros rodyklėje: J. GERULIS. Senieji lietuvių skaitimai (p. 408; 20-oji pozicija) = ... skaitymai; P. JONIKAS. Lietuvių bendrinės rašemosios kalbos kurimasis antroje XIX a. pusėje (412; 119) = ... kūrimasis antrojoje XIX a. pusėje; V. PAULAUSKAITĖ (412; 151) = V. PAULAUSKIENĖ; A. UBEIKAITĖ (413; 176, 177) = A. UBEIKAITĖ.

Minėti ar kiti smulkūs riktais nė kiek nemažina aptariamojo leidinio vertės. "Baltų kalbos. Įvadas" – labai kruopščiai parengta ir reikalinga knyga. Tai puikus vadovėlis tiems, kas Vokietijos ir kiti šalių aukštosiose mokyklose studijuoja baltų kalbas, kas domisi šių kalbų istorija, nori savarankiškai mokytis dabartinių lietuvių ir latvių kalbų. Autoriams už atliltą didelį darbą ir iš jų rankų gautą vieną iš pirmųjų šios knygos egzempliorių dėkingas yra ir Lietuvių kalbos institutas.

Kazys Morkūnas

PAMINKLAS JANUI SAFAREWICZIUI

Laimingi mokytojai, turintys gerų, dėkingų mokinį. Didelį būrį tokių mokinį turėjo ir žymusis lenkų kalbininkas, Vilniaus ir Krokuvos universitetų profesorius, šių universitetų garbės daktaras Janas Safarewiczius (1904–1992), be kita ko, palikęs gilius pėdsakus ir lituanistikos baruose. Tačiau patį pirmąjį tarp tokių dėkingų mokinį pirmiausia vis dėlto reikėtų paminėti Wojciechą Smoczyński, kurio darbo ir organizacinių sugebėjimų vaisius yra įspūdingas J. Safarewicziaus atminimui skirtas veikalas "Analecta Indoeuropaea Cracoviensia Ioannis Safarewicz Memoriae Dicata" (Edenda Cvratit Wojciech Smoczyński, Cracoviae MCMXCV). Tai rinkinys straipsnių, kuriuose apibūdinama J. Safarewicziaus asmenybė, jo nuopelnai vienai ar kitai kalbotyros sričiai, ir atskiri tyrinėjimai tų problemų, kurios buvo artimos žymiajam lenkų mokslininkui.

Didesnę skelbiamu straipsnių dalį sudaro pirmųjų J. Safarewicziaus mirties metinių proga 1993 m. balandžio 5–6 d. Krokuvoje įvykusiam simpoziume "Kalba laike ir erdvėje" skaityti pranešimai. Iš viso skelbiами net 56 straipsniai, be to, W. Smoczyńskiego labai kruopščiai parengta J. Safarewicziaus darbų ir literatūros apie jį bibliografija. Straipsniai skelbiами lotynų, anglų, prancūzų ir vokiečių kalbomis. Suprantama, ne tik aptarti, bet ir išvardinti visų čia publikuojamų straipsnių trumpoje anotacijoje neįmanoma. Paminėsime tik tuos, kurie gali būti įdomesni lietuvių kalbos tyrinėtojui ir tuos, kurie tiesiogiai susiję su J. Safarewicziaus moksliiniu palikimu.

Iš pastarosios srities skelbiama: Mariano Plezios (Plezia) straipsnis apie J. Safarewicziaus graikų ir lotynų kalbos tyrinėjimus ("De Ioannis Safarewicz

studiis Graecis atque Latinis”, p. 11–14), F. Slawskio apie dvi neparašytas J. Safarewicziaus knygas (“On two unwritten books of Jan Safarewicz”, p. 15–18; čia autorius turi galvoje J. Safarewicziaus veiksmažodžio veikslų tyrinėjimus ir jo straipsnius apie slavų protévynę, baltų–slavų, italy–slavų kalbų santykius), St. Urbańczyko apie J. Safarewicziaus nuopelnus polonistai (“Professor Jan Safarewicz – Polish scholar”, p. 19–25), A. Sabaliausko apie lenkų mokslininko lituanistikos tyrinėjimus (“Jan Safarewicz’s contribution to Lithuanian studies”, p. 27–34), H. Popowskos-Taborskos apie etninės istorijos problemas J. Safarewicziaus darbuose (“Problems of ethnic history in the works of Jan Safarewicz”, p. 35–40) ir M. Karpluk straipsnis skirtas J. Safarewicziaus onomastikos tyrinėjimams (“Professor Safarewicz’s research on onomastics”, p. 41–45).

Galime džiaugtis, jog profesorių J. Safarewiczių savo įdomiais straipsniais pagerbė didelis būrys Lietuvos kalbininkų. Štai tie straipsniai: S. Ambrazo “Dėl baltų kalbų moteriškos giminės vardažodžių su priesaga *-(*l*)ē·kilmės” (“On the origin of nomina feminina with the ending *- (*l*)ē in the Baltic languages”, p. 47–50), V. Ambrazo ”Baltų kalbų bendaratis sintaksinės rekonstrukcijos požiūriu” (“Der baltische Infinitiv aus der Sicht der syntaktischen Rekonstruktion”, p. 51–60), S. Karaliūno ”Praindoeuropiečių **h₂rtk’o-* ‘lokys’ baltų kalbose” (“PIE **h₂rtk’o-* ‘bear’ in Baltic”, p. 189–196), B. Stundžios ”Bendrinės lietuvių kalbos mišraus tipo veiksmažodžių kirčiavimo dėsningsumai” (“Regularities of the accentuation of mixed-type verbs of Standard Lithuanian”, p. 401–408), S. Temčino ”Tipologinis **u-* kamienių būdvardžių transformacijos paralelizmas lietuvių ir slavų kalbose” (“Typological parallelism of **u*-stem adjective transformation in Lithuanian and Slavic”, p. 443–447), Z. Zinkevičiaus ”Apie Mažvydo raštų polonizmus” (“Über die Polonismen in Mažvydas’ Schriften”, p. 545–550).

Baltų kalbų problemoms skirti ir kai kurie užsienio kalbininkų straipsniai. Tai A. Bammesbergerio ”Graikų εἰ prieš lietuvių es̄i ‘tu es’ ir senosios lietuvių kalbos eis̄i ‘tu eini’” (“Griechisch εἰ gegenüber litauisch es̄i ‘du bist’ und altlitauisch eis̄i ‘du gehst’, p. 65–73), P. U Dinio ”Dėl sen. slavų sъborъ” (“A propos du vieux sl. sъborъ”, p. 147–151; atstatoma baltų–slavų **sombor*, plg. rus. собор ‘soboras, susirinkimas’, liet. *sambareš* ‘rinkliavos, sudėti daiktai ar pinigai’, lat. *suobara* ‘rinkliava’), R. Eckerto ”Senieji latvių–slavų atitikmenys” (“Alte lettisch-slawische Übereinstimmungen”, p. 153–171), A. Holvoeto ”Dėl lietuvių ir latvių kalbų pasyvo raidos” (“On the evolution of the passive in Lithuanian and Latvian”, p. 173–182), G. Michelinio ”Apie papildinio vietą Bretkūno Postileje” (“Über die Stellung des Objektes in der Postille von Bretkūnas”, p. 249–256), W. Sędziko ”Apie baltų ir slavų kalbų agrikultūrinę terminiją” (“On Baltic and Slavic agricultural terminology”, p. 365–370).

Ivairiai požiūriais baltų kalbų tyrinėtojams gali būti įdomūs ir kitoms kalbotyros problemoms skirti straipsniai. Iš tokių straipsnių ypač norėtysi paminėti: L. Bednarczuko ”Substratas ir kalbinių kontaktų teorija” (“Substrat et théorie des contacts linguistiques”, p. 75–88), T. Czarneckio ”Dėl seniausių vokiečių kalbos skolinių lenkų kalboje problemos” (“Zum Problem der ältesten Lehnwörter des Polnischen aus dem Deutschen”, p. 109–121),

W. Mańczako "Laringalų teorijos kritika" ("Critique de la théorie des laryngales", p. 237–247), St. Stachowskio "Graikų kalbos vaidmuo osmanų turkų kalbos istorijoje" ("Die Rolle des Griechischen in der Geschichte des Osmanisch-Türkischen", p. 377–385), W. Stefański "Keletas pastabų, liečiančių indoeuropiečių kalbų įvardžių galūnės" ("Quelques remarques concernant la flexion pronominale en indo-européen", p. 393–400), K. T. Witczako "'Prothetic vowels' in Hittite and other Anatolian languages", p. 495–502) ir kt.

Šis straipsnių rinkinys yra ne tik gražus žymiojo lenky kalbininko, labai plačių interesų mokslininko, šviesaus atminimo žmogaus pagerbimas, bet ir svarus indėlis į tas filologijos sritis, su kuriomis Janas Safarewiczius buvo glaudžiai susijęs, o šio rinkinio parengėjas Wojciechas Smoczyński nusipelno nuosirdžiausios savo kolegų padėkos.

Algirdas Sabaliauskas

APIE LATGALIEČIUS IR JŲ KALBĄ

Galbūt daug kas ir nustebis, bet net Latvijos ambasadorius Lietuvoje Albertas Sarkanis viena proga pasakės, jog latgaliečiams¹ lietuvių kalba yra išmokti lengvesnė negu latvių bendrinė kalba². Apie šiuos latgaliečius, kurie net ir savo kalbą kartais linkę laikyti atskira baltų kalba, o ne latvių kalbos tarme, mes labai mažai žinome. O tai savotiški ne tik bendros kilmės, bet ir bendro likimo mūsy broliai. Juk jie kaip ir dauguma lietuvių – katalikai. Jų krašte darbavosi nemaža lietuvių kilmės kunigų. Daugiau kaip du šimtmečius šis kraštas buvo Lietuvos ir Lenkijos valstybės dalis. Drauge mes tapome Rusijos imperijos dalimi. Drauge netekome spaudos lotyniškais rašmenimis. Lietuvos "vargo mokyklą" tiksliai atitinka latgaliečių "moates skola pi ratiņa" ("motinos mokykla prie ratelio"). O jų valdiškose mokyklose kabėjo užrašas: "По латышски говорить строго воспрещается".

Iš esmės latgaliečių problemai skiriamas Latvijos universiteto Baltų kalbų ir Latvių literatūros katedry leidinys "Baltų filologija. V. Rakstu krājums" (Atb. red. Dz. Paegle. Rīga, 1995). Dalis čia publikuojamų straipsnių yra pranešimai, skaityti 1994 m. kovo 18 dieną įvykusioje žymaus latvių kalbininko Arturo Uozuolo (Ozols, 1912–1964) atminimui skirtoje tradicinėje konferencijoje, kurios tema šį kartą buvo "Latgala ir Latgalos latvių kalba".

Atskiri leidinyje publikuojami straipsniai yra įdomūs ir lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos tyrinėtojams. Istorikams, be abejo, yra įdomus E. Mugurevičiaus straipsnis "Rašytiniai šaltiniai ir archeologijos medžiaga apie senąją latgalų istoriją" ("Rakstītie avoti un arheoloģijas materiāli par latgalų senāko vēsturi", p. 7–12). Čia aptariama rusų metraščių *Neroma* (Neroma,

¹ Latviai specjaliai vartoja terminą *latgalieši* 'latgaliečiai', nes terminas *latgali* 'latgalai' mokslinėje literatūroje žymi senąją baltų gentį, kuri gyvenusi tiek Latgaloje, tiek Vidžemėje ir kuri davevardžių tautai ir valstybei.

² N o r k ū n a s Z. Friends, never foes. An interview with the Latvian Ambassador to Lithuania Mr Alberts Sarkanis. *Lithuania in the World*, 1995, 3, 18.